

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ
І НЕМАЙНОВИХ ВІДНОСИН
В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
ЛЮДИНО-ЦЕНТРИЧНОЇ
ЦИВІЛІСТИКИ**

Колективна монографія

*За редакцією
Є. Харитонова, О. Харитонової, І. Давидової, О. Сафончик*

Одеса
Фенікс
2025

УДК 341.321:32.019.51(063)
А 43

<https://doi.org/10.32837/11300.29619>

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 7 от 14 березня 2025 року)*

Рецензенти:

Майданик Р. А. - академік, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Гринько С. Д. - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова;

Маковій В. П. - кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

За редакцією:

Є. Харитонов, О. Харитонов, І. Давидов, О. Сафончик

А 43 Актуальні проблеми регулювання майнових і немайнових відносин в умовах гібридної війни через призму людино-цен- тричної цивілістики : колективна монографія I за заг. ред. професорів: Є. Харитонов, О. Харитонов, І. Давидов, О. Сафончик. Одеса : Фенікс, 2025. - 512 с. - Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.29619>
ISBN 978-617-8430-52-8

Монографія містить підсумкові результати наукових досліджень представників школи людиноцентричної цивілістики за останні десять років, які присвячені аналізу правових питань впливу гібридної війни на регулювання майнових та немайнових відносин.

Розрахована на наукових та науково-педагогічних працівників, аспірантів, здобувачів вищої юридичної освіти, всіх, кого цікавить проблематика особливостей регулювання майнових та немайнових відносин в умовах гібридної війни.

УДК 341.321:32.019.51(063)

ISBN 978-617-8430-52-8

© Колектив авторів, 2025

ЗМІСТ

Авторський колектив.	5
Інтродукція. Цивілістичні школи перед викликами часу (Харитонов Є., Харитонova О., Давидова І., Сафончик О.).	7
Розділ 1. Гібридна війна як виклик людині, суспільству і праву (Євген Харитонов, Олена Харитонova).	40
Розділ 2. Людиноцентрична школа цивілістики в умовах гібридної війни (Євген Харитонов, Олена Харитонova).	94
Розділ 3. Проблеми дихотомії цивільно-правового методу під час війни (Євген Харитонов)	119
Розділ 4. Проблеми спеціальних методів цивільно-правового регулювання в умовах війни (Богдан Фасій).	154
Розділ 5. Окремі аспекти функціонального виміру цивільного права та приватного права в сучасному суспільстві (Микола Матійко)	182
Розділ 6. Право власності релігійних організацій (Юлія Кривенко).	222
Розділ 7. Конвалідація недійсних правочинів, учинених на тимчасово окупованих територіях та «сірій зоні» в умовах гібридної війни (Євген Харитонов, Микола Білошкурський).	257
Розділ 8. Права інтелектуальної власності в умовах гібридної війни (Олена Харитонova, Іван Мартинюк)	283
Розділ 9. Збалансування інтересів боржників та кредиторів у договірних відносинах в умовах воєнного стану (Неллі Голубєва)	311
Розділ 10. Договори психологічної допомоги в умовах гібридної війни (Олена Адамова).	340
Розділ 11. Порушення права на здоров'я як інструмент гібридної війни (Юлія Маршук)	373

Розділ 8

ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

DOI 10.32837/11300.29651

Олена Харитонова

*докторка юридичних наук, професорка,
член-кореспондентка НАПрН України*

Іван Мартинюк

доктор філософії, 081 Право

24 лютого 2022 року через військову агресію Російської Федерації проти України Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 було ведено воєнний стан на території України¹.

Війна призводить до якісної зміни стану суспільства, тому що багато державних інститутів починають виконувати специфічні функції, зумовлені саме війною. Унаслідок цього життя суспільства, його економіку перебудовують для забезпечення перемоги над ворогом.

У зв'язку з введенням воєнного стану на території України та військові дії держави-агресора в Україні, законодавство України зазнало певних змін, що мають на меті забезпечити максимально можливий захист інтересів держави та її громадян. В першу чергу були внесені зміни до законів та підзаконних актів, які забезпечують основні для більшості громадян механізми реалізації своїх прав.

В мирному житті інтелектуальна власність є однією з рушійних сил економіки і одночасно своєрідним маркером її розвитку. Це стосується і вкрай важливої для нас сфери ІТ, і виробництва, і торгівлі, та інших галузей. В тому числі ускладнилась робота патентних повірених, виключно через яких іноземні правовласники комунікують з Національним органом інтелектуальної власності України.

¹ Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

1. Перебіг строків, пов'язаних із охороною прав інтелектуальної власності, під час дії воєнного стану

13 квітня 2022 року набув чинності Закон України 2174-IX від 01.04.2022 року «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України»¹. Цим законом у регулювання відносин інтелектуальної власності внесено певні зміни, зокрема, на період дії воєнного стану зупиняється перебіг строків, пов'язаних із охороною прав інтелектуальної власності.

Якщо на період, починаючи з 24 лютого 2022 року та протягом дії воєнного стану, припадає закінчення строку правової охорони на об'єкти права інтелектуальної власності, в цьому випадку існує можливість здійснити дії, необхідні для продовження дії охоронних документів (свідоцтв, патентів), протягом 90 днів після скасування воєнного стану, без необхідності сплати додаткових зборів за пропуск відповідних строків.

Протягом всього строку дії воєнного стану відповідні права залишаються чинними, і можуть бути поновлені у загальному порядку після скасування дії воєнного стану.

Зазначені положення стосуються таких строків:

- строків, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності
- строків щодо процедур набуття прав на об'єкти права інтелектуальної власності
- строків подання заперечення проти заявки або міжнародної реєстрації на території України
- строків оскарження НОІВ у судовому порядку або до Апеляційної палати про визнання прав на винахід недійсними
- строків, протягом яких можливі поновлення пропущених строків (крім – строків, встановлених для здійснення дій НОІВ).

Перебіг строків продовжується з дня, наступного за днем скасування воєнного стану, з урахуванням часу, що минув до їхнього зупинення.

Всі необхідні заяви, клопотання, заперечення, відповіді, подання яких передбачено відповідними профільними законами – також мо-

¹ Про захист інтересів осіб у ... | від 01.04.2022 № 2174-IX (rada.gov.ua)

жуть бути подані протягом 90 днів після скасування воєнного стану, без необхідності сплати додаткових зборів за поновлення, подовження або продовження строків.

Майнові права інтелектуальної власності, строк чинності яких спливає на день введення в Україні воєнного стану або протягом дії воєнного стану, залишаються чинними, до дня, наступного за днем скасування воєнного стану. З дня, наступного за днем скасування воєнного стану, чинність майнових прав інтелектуальної власності може бути продовжено у встановленому порядку, з урахуванням особливостей, встановлених цим законом.

Зупинення перебігу строків для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав не припиняє чинність майнових прав інтелектуальної власності.

1. Зупинення перебігу строків не тягнуть за собою зупинення дії свідоцтв, патентів, якими засвідчується виникнення прав інтелектуальної власності. Тобто, всі свідоцтва, патенти є дійсними.
2. Під час дії воєнного стану встановлені законодавством права інтелектуальної власності продовжують діяти і реалізуються суб'єктами права інтелектуальної власності у повному обсязі.
3. Не зупиняються строки, встановлені для здійснення дій НОІВ України або Міністерством аграрної політики та продовольства України.

Аналізуючи зазначені норми, УкрНОІВІ зазначив, що положення Закону № 2174 можуть бути застосовані до тих майнових прав інтелектуальної власності на винаходи, чинність яких може бути підтримана (сплата річного збору за підтримання чинності) або продовжена (додаткова охорона прав на винаходи) згідно із Законом № 3687, у межах загального строку чинності майнових прав інтелектуальної власності – 20 років та/або у межах строку, на який продовжено дію патенту відповідно до абзацу п'ятого частини четвертої статті 6 Закону № 3687 у редакції, що діяла до набрання чинності Закону від 21.07.2020 № 816-IX, та/або у межах строку чинності майнових прав інтелектуальної власності, який продовжено відповідно до статті 27-1 Закону № 3687¹.

¹ Роз'яснення ІР офісу щодо строків чинності патентів на винаходи. URL: <https://ukrpatent.org/uk/news/main/rozasnennia-stroky-patentiv-vynakhody-24072023>

Слід зазначити, що цей закон у оцінках фахівців не є таким уже однозначним, оскільки стосується всіх об'єктів прав інтелектуальної власності, отже серед них також ліки, медичні вироби, які охороняються патентом, зокрема, кровоспинні, антибіотики для поранених, турнікети для зупинки крові тощо, виробництво яких для нас сьогодні є питанням виживання.

Крім того, цей Закон знімав багато питань, пов'язаних із пропуском термінів, пов'язаних із фізичною неможливістю подати необхідні документи до НОІВ. З цієї позиції цей закон досяг своєї мети і був цілком обґрунтованим станом на 2022 рік. Але зараз, коли функціонування як НОІВ, так і представників правовласників майже повністю відновлено, встановлене цим законом призупинення строків уже не настільки необхідне¹.

Тому У Верховній Раді зареєстровано законопроект № 9383 про внесення змін до зазначеного в частині строків дії патентів під час війни². Ним пропонується вдосконалити деякі положення Закону № 2174 з метою недопущення безпідставного подовження чинності майнових прав інтелектуальної власності на винаходи (корисні моделі), строк чинності яких під час дії воєнного стану вплив остаточно і продовженню не підлягає.

На думку авторів законопроекту № 9383, з прийняттям Закону № 2174 були створені умови для продовження патентів на винаходи (корисні моделі), які б за звичайних умов мали б завершитись остаточно і не могли б бути продовжені. Окремі володільці патентів, зокрема на фармацевтичному ринку, посилаючись на цей закон, отримали право захищати власне монопольне становище на ринках конкретних ліків, що призвело до збереження високих цін за умов відсутності конкуренції та одноособового впливу на ринок тощо.

Зазначається, що норми Закону № 2174 також стримують розвиток економіки України, перешкоджають виходу на ринок генеричних

¹ До закону про захист інтересів у сфері інтелектуальної власності під час війни потрібно внести зміни – думка

² Проект закону України від 13.06.2023 р. N 9383 «Про внесення змін до Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» щодо удосконалення патентного законодавства. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/J109396I?an=1>

ліків, у тому числі вітчизняного виробництва, не сприяють підвищенню доступності лікарських засобів для населення.

Тому законопроектом № 9383 пропонується уточнити, що до дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану чинними залишаються не усі, а лише ті майнові права інтелектуальної власності, строк чинності яких спливає на день введення в Україні воєнного стану або під час дії воєнного стану, і чинність яких може бути підтримана відповідно до базового Закону № 3687. Також уточнюється, що чинність майнових прав інтелектуальної власності не може бути подовжена на строк, довший, ніж визначено базовим Законом «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»¹.

Прикінцевими та перехідними положеннями пропонується установити, що майнові права інтелектуальної власності, строк чинності яких спливав на день введення в Україні воєнного стану або під час дії воєнного стану, і які не можуть бути підтримані відповідно до базового Закону № 3687, але чинність яких була продовжена згідно із Законом № 2174, втрачають свою чинність з дня набрання чинності цим законопроектом.

Слід зазначити, що з'явилася відповідна судова практика. І хоча, за інформацією Верховного Суду, у 2022-2023 роках спостерігалася тенденція зменшення процесуальних звернень, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, водночас, за останні два роки проблематика пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності питань суттєво не змінилася порівняно з довоєнною. Єдиною значущою відмінністю є те, що в деяких випадках до певних категорій спорів суди почали застосовувати приписи законів воєнного часу, а саме – Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України».

Так, наприкінці 2022-го – на початку 2023 років Верховний Суд переглядав рішення судів попередніх інстанцій у справі № 910/9215/21 за позовом «Мерк Шарп енд Доме Корп.» до ТОВ «Тева Україна» та Міністерства охорони здоров'я України про припинення порушення прав на фармацевтичний патент на винахід. Позовні вимоги «Мерк

¹ Депутати пропонують внести зміни до Закону про захист інтересів у сфері інтелектуальної власності під час війни. URL: https://biz.ligazakon.net/news/220318_deputati-proponuyut-vnesti-zmni-do-zakonu-pro-zakhist-nteresv-u-sfer-ntelektualno-vlasnost-pd-chas-vyni

Шарп енд Доме Корп.» зводилися до припинення будь-якого використання патенту України № 55409, зокрема заборони використання винаходу в лікарському засобі «Каспофунгін-Тева» та відмови в державній реєстрації останньому Міністерством охорони здоров'я України. Рішення, прийняте Верховним Судом за результатами повторного перегляду справи у касаційному порядку, загалом збігається зі сталою та послідовною позицією суду касаційної інстанції у подібних правовідносинах. Вона полягає у тому, що подання заявки на держреєстрацію лікарського засобу та отримання державного реєстраційного посвідчення вважаються діями, що є порушенням прав власників патенту, якщо такі дії вчинені до закінчення терміну дії патенту.

Ця справа є цікавою саме з огляду на те, що, розглядаючи справу № 910/9215/21¹, суди України чи не вперше застосували приписи абз. 3 п. 1 ч. 1 Закону до строку дії патенту України на винахід, очікувана дата закінчення якого припала на розгляд справи в суді першої інстанції.

Так, відхиляючи доводи відповідача про відсутність предмета спору у цій справі, зважаючи на вплив строку дії патенту України № 55409 на винахід на момент розгляду справи, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли висновку, що з огляду на приписи згаданого вище Закону, строк дії патенту України № 55409 на винахід є продовженим до дня припинення чи скасування воєнного стану.

Відповідно до абз. 3 п. 1 ч. 1 згаданого Закону «майнові права інтелектуальної власності, строк чинності яких спливає на день введення в Україні воєнного стану або під час дії воєнного стану, залишаються чинними до дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану. З дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, чинність майнових прав інтелектуальної власності може бути продовжена у встановленому порядку з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом».

Наведений вище підхід до тлумачення приписів абз. 3 п. 1 ч. 1 Закону створює передумови для виникнення та існування такого явища, як патенти з невизначеним строком дії. У такому разі патенти, строк дії яких (зокрема додаткова охорона) остаточно спливав, починаючи з 24 лютого 2022 року, вважатимуться такими, що діють до

¹ Постанова № 110536260 від 27.04.2023 по справі 910/9215/21

дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні. Для фармацевтичного ринку України це фактично унеможливить вихід на український ринок генеричних препаратів, де використані винаходи, строк дії патентів України на які сплив з початком введення воєнного стану.

ТОВ «Тева Україна» заперечувало проти такого підходу і зазначало, що норми цього Закону не можуть застосовуватися до тих патентів, строк дії яких, зокрема додаткова охорона, остаточно закінчився, інакше це суперечитиме національному і міжнародному законодавству. Відповідач навіть просив, з огляду на зумовлену цим виключну правову проблему, передати справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, зазначаючи, що у провадженні суддів перебувають 13 справ, де вирішується питання застосування згаданого вище Закону.

Верховний Суд, переглядаючи справу, у відповідній Постанові, хоча й дійшов висновку, що застосування згаданого вище Закону до спірних відносин є помилковим, проте обґрунтував це відсутністю зворотної дії закону в часі. Верховний Суд зазначив, що спірні відносини у справі № 910/9215/21 виникли у лютому 2021 року, коли була подана заява на державну реєстрацію лікарського засобу «Каспофунгін-Тева», тоді як Закон набув чинності 13 квітня 2022 року, тобто після виникнення спірних відносин, а тому не може бути застосованим. З урахуванням наведеного обґрунтування ВС прогнозовано відмовив у задоволенні клопотання про передачу справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

У липні 2023 року, вже після повторного перегляду справи № 910/9215/21 Верховним Судом, ІР офіс видав Роз'яснення з цього приводу, про що вже йшлося раніше. Як впливає із Роз'яснення, ІР офіс не розділяє позиції судів першої та апеляційної інстанцій у зазначеній справі і вважає, що положення Закону можуть застосовуватись лише до тих патентів, чинність яких може бути «підтримана (сплата річного збору за підтримання чинності) або продовжена (додаткова охорона прав на винаходи)». Проте сам ІР офіс робить застереження про те, що Роз'яснення «носить інформаційний характер і не встановлює правові норми».

Отже, в ситуації, що склалась, за відсутності змін до Закону (відповідні законопроекти розроблені і два з них вже навіть зареєстровані у Верховній Раді), залишається тільки чекати, коли чергова справа,

де буде порушене питання застосування згаданого вище Закону до строку дії патентів України на винаходи, опиниться на перегляді в касаційній інстанції, і Верховний Суд надасть правову позицію¹.

Інша проблема, пов'язана із можливими зловживаннями з боку заявників. Так, як зазначає Д. Слободянюк, однією з найбільших проблем є питання, які стосуються заявок на реєстрацію торговельних марок, що були подані на початку літа 2020 року, оскільки рішення про їх реєстрацію приймалися починаючи з лютого 2022 року та враховуючи положення Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності у період дії воєнного стану», якщо заявник не сплатив збір за публікацію та державне мито за видачу охоронного документа, діловодство за ними триває й досі. Проблема ускладнюється й тим, що за цей час як заявники могли втратити інтерес для цих заявок, враховуючи, що вони або їх представники могли змінити своє місце знаходження та адреса для листування є неактуальною. Український національний офіс інтелектуальної власності хоча й започаткував практику надсилання листів-нагадувань, але вона все одно не дуже успішна. Ситуація щодо заявок поданих в електронній формі також не набагато краща, оскільки відомі факти того, що представники, виїхавши з України, залишили свої справи незавершеними та зв'язок з ним втрачено, а доступу до їх електронних кабінетів заявники не мають. Фактично автор констатує, що така ситуація прямо впливає на права та інтереси інших потенційних заявників. Конкуренція в реєстрації прав на торговельні марки досить висока. Лише близько 30% від поданих заявок отримують правову охорону та найпопулярніша підстава для відмови в реєстрації торговельної марки є тотожність або схожість настільки, що їх можна сплутати, зокрема, асоціювати з торговельними марками, раніше зареєстрованими чи заявленими на реєстрацію в Україні на ім'я іншої особи для таких самих або споріднених з ними товарів і послуг.

Тобто, подавши заявку на реєстрацію торговельної марки майже п'ять років тому та не довівши цей процес до логічного завершення протягом трьох років з моменту прийняття рішення про реєстрацію знака, що може свідчити про те, що така заявка для нього є неактуальною, то такий заявник створює перепони іншим заявникам для

¹ Горбань О. Українська судова практика в ІР-спорах під час війни. Українська судова практика в ІР-спорах під час війни – Юридична Газета.

подання заявок з тотожними або схожими позначеннями, оскільки вони не мають можливості зареєструвати таке позначення та не можуть доводити в суді факт того, що заявлена торговельна марка не використовується, оскільки така торговельна марка не набула правової охорони та фактично не є торговельною маркою.

В мирний час така заявка вважалася б відкликаною, а діловодство за нею завершено, а потенційні заявники стали би реальними та мали б можливість зареєструвати своє позначення¹.

Зазнало змін також становище заявників. Так, зокрема, згідно з Постановою КМУ від 15 серпня 2023 року № 859 «Про внесення змін до Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності»² введені нові види зборів, уточнені старі формулювання відповідно до нових термінів та збільшено деякі пільги. Наприклад, якщо раніше за подання заявки на реєстрацію торговельної марки в електронному вигляді була можливість сплатити 80 % від збору за подання заявки, то зараз це 75 %. Для неприбуткових організацій збори за дії з об'єктами інтелектуальної власності, крім зборів за кодами 13300, 13400, 13500 і 13700, зменшені з 20 % до 12 % у разі, коли зазначена особа є заявником чи власником патенту на винахід, та з 40 % до 30 %, коли зазначена особа є заявником чи власником прав на корисну модель.

Також 9 жовтня 2023 року у Міністерстві юстиції України зареєстрований Наказ Міністерства економіки України № 11319 від 16 серпня 2023 року «Про затвердження Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір»³, відповідно до якого суттєво розширюється перелік підстав для відмови в реєстрації, наприклад, якщо заявка подана відносно об'єкта, який не охороняється авторським правом, порушує права і законні інтереси третіх осіб, заявником або суб'єктом авторського права є особа, пов'язана з державою-агресором, або підсанкційна особа. При цьому є вимога

¹ Слободянюк Д. Захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності в період воєнного стану: в чому ж проблема? URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/zahist-interesiv-osib-u-sferi-intelektualnoyi-vlasnosti-v-period-voennogo-stanu-v-chomu-zh-problema.html>

² Постанова КМУ від 15 серпня 2023 року № 859 «Про внесення змін до Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp230859?an=1>

³ Про затвердження Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір. URL: LIGA:ZAKON

забезпечення заявником повноти і достовірності інформації, наведеної в заявці, зокрема відповідність вимогам Законів України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» та «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії».

2. Обмеження авторських прав

Оскільки під час дії воєнного стану обмеженню підлягає низка цивільних прав, це може вплинути також і на права інтелектуальної власності, зокрема, авторські права.

Очевидно, це стосується, насамперед, **обмеження права збирати та поширювати інформацію. Відповідно до Конституції України, кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ст. 34 Конституції).** Але на період воєнного стану це право може тимчасово обмежуватися (Указ Президента України № 64/2022¹). Наприклад, рішенням РО Тернопільської області від 31 березня 2022 р. № 32 було визначено на період воєнного стану заборонити фото та відеозйомку, зокрема місць масових скупчень людей. Заклади освіти також є місцями масових скупчень людей².

Це напряму перетинається з таким правом, як право на свободу панорами, яке зовсім недавно було закріплене на законодавчому рівні в Україні. Свобода панорами – це право фотографувати або знімати на відео твори архітектури та образотворчого мистецтва, що знаходяться у публічних місцях, вільно розповсюджувати ці зображення і не думати про те, що чиєсь авторське право буде порушене.

Тобто фактично «свобода панорами» передбачає можливість зйомки будь-яких творів архітектури та образотворчого мистецтва, відповідно до норм чинного законодавства.

¹ Указ Президента України № 64/2022 Про введення воєнного стану в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

² Рішення РО Тернопільської області від 31 березня 2022 р. № 32 «Про запровадження і забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в області». URL: <https://trybuhivska-gromada.gov.ua/news/1649243685/>

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» без дозволу суб'єктів авторського права і безоплатно, але із зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається, зокрема, створення зображень творів архітектури та образотворчого мистецтва, що постійно розташовані у доступних для громадськості місцях, та подальше використання таких об'єктів, за умови що такі дії не мають самостійного економічного значення. Свобода панорами закріплена саме в цьому положення. Створювати та використовувати зображення творів архітектури та образотворчого мистецтва, що постійно розташовані у доступних для громадськості місцях, можна без дозволу автора, але зазначаючи його ім'я та джерело запозичення, за умови що такі дії не мають самостійного економічного значення¹. Слід нагадати, що свобода панорами діє щодо об'єктів, які постійно розташовані у доступних для громадськості місцях, при цьому закон не дає визначення таких місць.

Навіть у мирний час існують певні обмеження фото та відеозйомки певних об'єктів і місць. Вони врегульовані законом «Про державну таємницю», відповідно до якого заборонена фото- та відеофіксація військових об'єктів і діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, відеозйомка військовослужбовців та місць їхнього перебування, військової техніки та її переміщення, а також роботи ППО.

Згідно зі ст. 8 Закону України «Про державну таємницю» заборонено фотографувати та фіксувати на відео: 1) підготовку та проведення військових операцій; 2) стратегічне та мобілізаційне розгортання військ; 3) найважливіші показники, що характеризують організацію, чисельність, дислокацію, бойову та мобілізаційну готовність, бойову й іншу військову підготовку, озброєння та матеріально-технічне забезпечення ЗСУ; 4) дислокацію, характеристики пунктів управління ЗСУ; 5) геодезичні, гравіметричні, картографічні та гідрометеорологічні дані, що мають значення для оборони країни; 6) системи озброєння; 7) показники розвитку Збройних Сил України та їх можливостей; 8) склад, завдання і матеріально-технічне забезпечення розвідувального органу Міністерства оборони України; 9) особовий склад Сил спеціальних операцій Збройних Сил України, а також осіб, які

¹ Свобода панорами в Україні: як фотографувати архітектуру та не порушити закон? – Центр демократії та верховенства права (cedem.org.ua)

співпрацюють або раніше співпрацювали на конфіденційній основі із Силами спеціальних операцій Збройних Сил України; 10) методи та результати ведення руху опору, оперативний резерв і мережа осередків руху опору.

Введення воєнного стану спричинило додаткові обмеження і більш жорстке покарання за їх порушення.

Наказом Головнокомандувача Збройних Сил України № 73 від 3 березня 2022 року «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» встановлено порядок фото- та відеофіксації військових ЗМІ, лідерами думок та блогерами за умови акредитації. Таким чином, **певні можливості фотографувати військових і їх техніку є лише у журналістів, активістів і блогерів з акредитацією та в порядку, який визначив Головнокомандувач ЗСУ.**

Окрім військових і техніки ЗСУ, в Україні є обмеження і на зйомку інших, так званих, стратегічних об'єктів. Пунктом 17 Постанови Кабінету Міністрів «Про прикордонний режим», **відео-, кіно- та фотозйомки в межах прикордонної смуги проводиться лише після інформування органу охорони державного кордону.**

Відео та фото зйомка з повітря під час дії воєнного стану також жорстко обмежена. У багатьох областях дрон сьогодні можна запускати виключно за згодою зі Службою безпеки України. Також такі дозволи на польоти може надати військова адміністрація конкретної сфери.

З введенням воєнного стану в Україні заборонили: 1) цивільні повітряні судна; 2) легкомоторні літальні апарати; 3) квадрокоптери, дрони (зокрема, агродрони); 4) повітряні безмоторні засоби пересування, планери, дельтаплани, аеростати, дирижаблі.

Для використання безпілотників у сільському господарстві суб'єктам господарювання необхідно звернутися до відповідної обласної військової адміністрації щодо можливості використання на конкретній території (в районі) безпілотних повітряних суден. Рішення у конкретній області ухвалює Генеральний штаб Збройних сил України.

У роз'ясненнях Центру протидії дезінформації при РНБО України та Міністерства оборони України зазначено, що не можна публікувати/показувати: **ракет, що летять (або куди вони потра-**

пили); назви вулиць, зупинки транспорту, магазини, заводи; переміщення українських військових, військові об'єкти; роботу протиповітряної оборони; місце обстрілу або влучання снаряда; адреси, візуальну прив'язку або координати боїв; номери автомобілів, бронетехніки; потерпілих або загиблих (крім офіційних даних)»¹.

Змінились правила спадкування прав інтелектуальної власності, зокрема, майнових авторських прав.

Кабінет Міністрів України прийняв низку нормативно-правових актів: Постанову КМ України від 28 лютого «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану»² та Наказ Міністерства юстиції України від 11 березня «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату»³, якими спростив процедуру відкриття спадкової справи.

До новел, запроваджених цими актами належить, зокрема, те, що під час воєнного стану спадкоємці мають право звернутися до будь-якого нотаріуса України для заведення спадкової справи. Однак свідоцтво про право на спадщину можна буде отримати тільки після закінчення воєнного стану. Після смерті автора або іншої особи, якій належать майнові права на твори, або оголошення спадкодавця померлим, до складу спадщини входять не тільки майнові права на твори, які відомі спадкоємцям, а й майнові права на твори, про які спадкоємці не знають.

Слід зазначити, що з дати смерті автора або оголошення його померлим спадкоємці набувають майнові права на всі відомі і невідомі їм твори. Однак розпоряджатися майновими правами на твори, тобто укладати авторські договори, вони можуть лише з дати оформлення свідоцтва про право на спадщину на майнові права на твори⁴.

¹ Без зайвих кадрів. Які обмеження на зйомку відео та фото діють під час війни. <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/527871-ogranicheniya-na-semku-video-i-foto-vo-vremya-voyny>

² Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану | LIGA:ZAKON

³ Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату | LIGA:ZAKON

⁴ Особливості відкриття спадкової справи під час дії воєнного стану в Україні / В Україні / Судово-юридична газета (sud.ua)

3. Реформа системи державного управління у сфері інтелектуальної власності (І. Мартинюк)

Необхідним було також подальше реформування системи управління у сфері інтелектуальної власності і 8 листопада 2022 року набрало чинності розпорядження КМУ від 28 жовтня 2022 року № 943-р «Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності», відповідно до якого Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності та інновацій» (УКРПАТЕНТ)¹ припинив виконувати функції НОІВ та на зміну якому запрацювала Державна організація «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (УКРНОІВІ). Реформа державної системи інтелектуальної власності була розпочата ще у 2016 році, але повномасштабне вторгнення росії на територію нашої країни пришвидшило цей процес. Зокрема, це було пов'язане з гармонізацією українського та європейського законодавства, адже з 23 червня 2022 року Україна офіційно отримала статус кандидата на членство в Європейському Союзі. Відтепер український ІР-офіс працює за принципом «єдиного вікна», як і європейські відомства. Серед новел – концепція Національного хабу інтелектуальної власності та інновацій, який має об'єднувати багато функцій, наприклад, забезпечувати не тільки подання заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності, проводити експертизи, реєструвати передачу прав, проводити конкурси для стартапів, організовувати програми підтримки підприємців та інноваторів, створювати об'єднання авторів, креаторів, винахідників з бізнесом, юристами та інвесторами. Національний хаб інтелектуальної власності покликаний виконувати роль своєрідного бізнес-інкубатора та платформи для пошуку грантів.

Ці зміни були вкрай важливими для покращення інвестиційного клімату, інноваційного розвитку країни та бізнесу. Так, попри війну Україна продовжила активний процес адаптації свого законодавства до права ЄС та вже фактично завершила виконання рекомендацій Єврокомісії в рамках кандидатства. Показник імплементації положень Угоди про асоціацію між ЄС та Україною для сфери інтелектуальної

¹ Розпорядження КМУ від 28 жовтня 2022 року № 943-р «Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності». URL: https://ips.ligazakon.net/document/kr220943?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03

власності у 2022 році був одним з найвищих в Україні та в підсумку становив 94% від поставлених завдань для цієї царини¹. Як зазначила О. П. Орлюк, серед завдань оновленого Національного органу інтелектуальної власності – як традиційні функції щодо експертизи та реєстрації прав ІВ, так і нові – участь у заходах з підвищення стандартів захисту прав, розвиток альтернативних способів вирішення спорів, підвищення рівня культури у цій сфері, сприяння креативним індустріям та розбудова інноваційної екосистеми України².

На жаль, повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до ще більшого скорочення кількості поданих заявок на реєстрацію прав інтелектуальної власності у 2022 р. Фактично, у 2022 р. кількість заявок на реєстрацію винаходів скоротилася на 18,64% з 3390 заявок у 2021 р. до 2758 – у 2022 р.

Подібна ситуація спостерігалася щодо всіх об'єктів інтелектуальної власності. Відсоток падіння кількості заявок був більшим або меншим стосовно різних об'єктів інтелектуальної власності, але в усіх випадках динаміка була виключно негативною: скорочення кількості заявок на корисні моделі склало 46,28%, на промислові зразки – 55,07%, на торговельні марки – 48,22%³.

Завдяки певній стабілізації макроекономічної ситуації в Україні на другому році повномасштабної війни, формування відповідних обережно-оптимістичних очікувань у економічних суб'єктів, а також збільшенню масштабів допомоги Україні з боку міжнародних партнерів, ситуація у сфері інтелектуальної власності почала покращуватися. Фактично, кількість заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності в 2023 р. зросла в середньому на 47,57% порівняно із 2022 р⁴.

ІР офіс проводить дуже велику роботу, пов'язану із захистом прав інтелектуальної власності в умовах війни. Зокрема, в низці підзакон-

¹ Річний звіт НОІВ 2022: удосконалення та здобутки, попри війну. URL: <https://nipo.gov.ua/richnyi-zvit-noiv-2022/>

² Бізнес-інкубація і технології: ІР офіс презентує концепцію Національного хабу інтелектуальної власності та інновацій – IP&I Hub. URL: IP офіс презентував національну інноваційну екосистему

³ УКРНОІВІ. Інтелектуальна власність у цифрах: показники діяльності у сфері інтелектуальної власності за 2023 рік. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/IP-in-Figures-2023-web-.pdf>.

⁴ Вірченко В., Панова Л. І. Інтелектуальна власність як каталізатор відновлення економіки України під час війни та у повоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 61. С. 61-85.

них нормативних актів України реалізовані «санкційні застереження» щодо осіб, які пов'язані з країною-агресором, та навіть відповідну статистику:

«Якщо ІР офісом встановлюється факт застосування до заявника (чи держави заявника) санкцій, то діловодство за цією заявкою здійснюється з урахуванням конкретного виду санкції, що застосовано. Станом на 10 жовтня 2024 року ІР офіс узагальнив інформацію про застосування санкцій щодо понад 30 тис. фізичних та юридичних осіб. З цього обсягу інформації ідентифіковано та заблоковано 475 заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності, заблоковано 485 охоронних документів стосовно 119 юридичних осіб та 56 фізичних осіб»¹.

Під час війни ворог не лише окупує території і позбавляє власників їх майна, але краде у нас права інтелектуальної власності, намагаючись зареєструвати права на об'єкти, що їм не належать. Це стосується, зокрема, прав на географічні зазначення. Так, 12 липня 2024 року федеральна служба з інтелектуальної власності РФ (Роспатент) видала перше так зване свідоцтво про «виключне право» на бренд «Мелітопольської черешні» на користь окупаційної адміністрації тимчасово окупованих територій України, зокрема Запорізького регіону. Це при тому, що «Мелітопольська черешня» отримала офіційне звання географічного бренду в 2020 році. Заявку на реєстрацію географічного зазначення в грудні 2019 року подавала громадська спілка «Асоціація виробників мелітопольської черешні»². За висновком Інституту інтелектуальної власності від 08.09.2020 N587 У Мінекономіки рішенням від 08.09.2020 за номером заявки i2019 00006 зареєстровано географічне зазначення «Мелітопольська черешня»³.

«Мелітопольська черешня» стала першим зареєстрованим регіональним брендом так званих нових регіонів РФ. Роспатент також закликав представників Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей реєструвати свої бренди та інші об'єкти інтелек-

¹ Діалог з права інтелектуальної власності 2024: Україна поінформувала Єврокомісію про основні здобутки ІР сфери. URL: *Діалог з права інтелектуальної власності 2024: Україна – ЄС*

² Топольник Ю. Окупанти привласнили бренд «Мелітопольської черешні». URL: <https://suspolne.media/zaporizhzhia/789285-okupanti-privlasnili-brend-melitopolskoi-cheresni/>

³ «Мелітопольська черешня» стала брендом – Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

туальної власності, щоб виходити на міжнародні ринки. Українська урядова організація закликала Генеральну асамблею Всесвітньої організації інтелектуальної власності відреагувати на привласнення Росією географічного зазначення «Мелітопольська черешня»¹.

Тому продовжується активна реєстрація географічних зазначень з метою їх захисту. Лише 2023 і 2024 року було зареєстровано більше 10 географічних зазначень: мед Закарпаття, вино Закарпаття, М'ясо баранини Фрумушика, Баранина Фрумушика, Херсонський кавун, тихі та ігристі вина «Ялпуг», «Придунайська Бессарабія», «Шабэг», «Аша-Абаг». Усього їх кількість становить 29. І це під час повномасштабної війни.

У час повномасштабної війни, коли країна-терорист прагне не лише знищити нас фізично, а й стерти нашу національну ідентичність, питання правового захисту державних символів постає з особливою гостротою. І наразі Україна є однією з небагатьох країн, в якій діє спеціальна комісія, яка контролює використання національних символів у торговельних марках. Таким чином, захист ІР стосується не лише конкретних правовласників, а й державних символів – зокрема таких, як офіційна назва та міжнародний літерний код держави України, а також імітація малого Державного Герба України. У часи повномасштабної війни це питання набуває особливої актуальності. Відповідно, ним опікується створена Комісія «Україна»², яка надає дозволу на використання офіційних символів у торговельних марках. Це робиться з метою захисту офіційних найменувань і розвитку бренду України. Новелою стало те, що не тільки громадяни, але й юридичні особи, створені в установленому законодавством України порядку, зможуть тепер реалізувати своє право на використання в торговельних марках офіційної назви та міжнародного літерного коду держави України та/або на включення до зображення торговельної марки імітації малого Державного Герба України. Вперше заявники мають можливість отримати дозвіл на включення до зображення торговельної марки імітації малого Державного Герба України, звернувшись до цієї Комісії.

¹ Привласнення Росією географічного зазначення «Мелітопольська черешня»: Україна закликає Генасамблею ВОІВ відреагувати. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/792473-privlasnenna-rosie-u-geograficnogo-zaznacenna-melitopolska-cheresna-ukraina-zaklikae-genasambleu-voiv-vidreaguvati/>

² Положення про Комісію “Україна” набрало чинності

Крім того, робота ІР офісу була б неможливою без Апеляційної палати¹ – колегіального органу Національного органу інтелектуальної власності (НОІВ, функцію якого виконує ІР офіс), що займається розглядом заперечень проти рішень НОІВ.

- можливість розгляду заперечень проти рішень щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності за спрощеним порядком;
- доповнення можливості проведення медіації на будь-якій стадії розгляду заперечення чи апеляційної заяви;
- можливість створення учасниками розгляду особистого кабінету в Інформаційно-комунікаційній системі (ІКС) ІР офісу для подання документів в електронній формі з накладеним КЕП;
- можливість зберігання в системі ІКС ІР офісу відео- та звукозапису конференцій;
- спрощення процедури розгляду апеляційних заяв про визнання прав на об'єкти інтелектуальної власності недійсними повністю або частково;
- пом'якшення вимог до опитування з питань доброї відомості торговельної марки в Україні;
- врегулювання порядку виконання повноважень ІР офісу у разі встановлення факту застосування санкцій².

Навіть побіжний аналіз роботи ІР офісу під час війни дає підстави для висновку про його велику роль і значення у захисті прав інтелектуальної власності, особливо, під час війни.

4. «Ребрендинг», репутаційні втрати

Ще одним аспектом прав інтелектуальної власності, пов'язаним з війною, є доволі масовий «ребрендинг», а також репутаційні втрати. Ребрендинг є одним із потужних маркетингових інструментів, який є черговим етапом у розвитку бренду компанії, тісно пов'язаним зі змінами в ідеології бізнесу. Ребрендинг допомагає створити новий образ компанії і її продукту в свідомості клієнтів. Іноді, в силу різноманітних зовнішніх, або внутрішніх обставин, ребрендинг є вимушеним

¹ Затверджено персональний склад Апеляційної палати УКРНОІВІ

² Нові підходи до роботи Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності (НОІВ): ІР офіс презентував свою візію

кроком. Це стосується торговельних марок, у назві яких є літера «Z». В усьому світі проходить кампанія з видалення букв Z із назв продуктів різноманітних брендів. Причиною цього стало використання цієї літери російськими окупантами, як символу жорстокої війни в Україні.

Справа в тому, що від початку війни Росії проти України літеру Z, якою російські окупанти маркують свою військову техніку, дедалі частіше порівнюють з фашистським символом свастики часів Другої світової війни. Водночас в Україні зареєстровано чимало торговельних марок, в назві яких є Z.

Лише поверховий пошук в Спеціальній інформаційній системі Укрпатенту (CIC) виявив понад 1000 торговельних марок та заявок на реєстрацію, в яких є словесна чи графічна літера Z.

До існуючого Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» додалися у зв'язку з повномасштабною агресією ще два закони – Закон України від 22 травня 2022 року «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»¹ та Закон України від 21 березня 2023 року «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів»².

Першим з них введено поняття «ідеологія «руського міра» як російської неоколоніальної доктрини, в основу якої покладені шовіністичні, нацистські, расистські, ксенофобські, релігійні ідеї, образи і цілі, знищення України, геноцид Українського народу, невизнання суверенітету України та інших держав, яка має на меті насильницьке розширення російського наднаціонального імперського простору як способу реалізації особливого цивілізаційного права росіян на масові вбивства, державний тероризм, воєнне вторгнення до інших держав,

¹ Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну | LIGA:ZAKON

² Закон України від 21 березня 2023 року «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T233005?an=2>

окупацію територій, поширення канонічної території Російської православної церкви за межі території Російської Федерації.

Другим – категорії російської імперської політики та русифікації. Під російською імперською(або російською колоніальною) політикою розуміється система заходів, що здійснювалися органами управління, збройними формуваннями, політичними партіями, недержавними організаціями, установами, підприємствами, групами чи окремими громадянами (підданими) Російського царства (Московського царства), Російської імперії, Російської республіки, Російської держави, Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки, Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки, Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Російської Федерації, спрямованих на підкорення, експлуатацію, асиміляцію Українського народу.

Русифікація є складовою русифікація російської імперської політики, яка спрямована на нав'язування використання російської мови, пропагування російської культури як вищих порівняно з іншими національними мовами та культурами, витіснення з ужитку української мови, звуження українського культурного та інформаційного простору.

Відповідно до цих законів забороняється використовувати символи «Z» та «V», включаючи заміну цими літерами кириличних «З», «С», «В», «Ф» з метою виправдання збройної агресії проти України, використовувати символіку збройних сил російської федерації, державні герби, прапори, гімни, згадки про осіб, які займали керівні посади в органах влади держави-агресора чи політичних партіях, написи, пов'язані з виправданням або пропагандою російської імперської політики тощо. Позначення, які містять символіку, вказану у даних законах, не можуть бути зареєстровані як торговельна марка.

Присвоєння географічним об'єктам, юридичним особам та об'єктам права власності назв, що глорифікують, увічнюють, пропагують або містять символіку російської імперської політики, а також держави-терориста (держави-агресора) або її визначні, пам'ятні, історичні та культурні місця, населені пункти, дати, події, також забороняється.

Однак така заборона не поширюється на заявки або зареєстровані торговельні марки, включаючи міжнародні та добре відомі, які отри-

мали правову охорону до 24 лютого 2022 року, за умови правомірного використання такої символіки та не мають на меті пропаганди нацистського тоталітарного режиму російської федерації чи підтримки збройної агресії проти України.

Як використання Z у символіці країни-агресора вплинуло чи може вплинути на власників брендів та бізнесу?¹

По-перше, відбувається досить масова добровільна відмова від використання зазначеного символу.

Так, Український онлайн-ритейлер Rozetka долучився до глобальної комунікаційної платформи BraveUkraine і змінив назву бренду на сайті на слово «Сміливість».

У межах проєкту Rozetka розповідатиме про своїх співробітників: кур'єрів, логістів, водіїв, продавців та інших працівників компанії, які продовжують працювати під час війни.

Онлайн-ритейлер з 24 лютого працює в умовах воєнного стану. Кур'єри доставляли життєво необхідні замовлення під обстрілами та вибухами, на складах були створені бомбосховища. У них спускалися працівники, які опинилися в безвиході через облогу російських військ. Інколи співробітники точок видачі самі відносили важкі замовлення людям похилого віку. 153 працівники компанії вступили до лав ЗСУ.

Наразі Rozetka відновила роботу 118 точок видачі товарів у 48 українських містах (до війни їх було 270), зокрема, у Харкові, Чернігові, Сумах, а також плануються відкриття в найбільш постраждалих від бойових дій регіонах Київщини².

Страхова компанія «Zurich Insurance» прибрала з своїх сторінок у соцмережах логотип компанії – літеру «Z». В компанії заявили, що прибирають свій логотип, аби він не сприймався людьми як акт підтримки російського вторгнення до України. «Ми тимчасово прибираємо літеру «Z» з соціальних каналів, де вона може бути хибно інтерпретована», йдеться в заяві компанії. Також в «Zurich Insurance» додали, що вони «Пильно стежать за розвитком подій та зможуть вжити додаткових заходів, якщо такі будуть потрібні»³.

¹ У назві вашого бренду є літера Z – символіка війни РФ в Україні? Чим ризикує ваш бізнес в такому разі.: Дарья Ганзиенко. | Економіка – новини бізнесу України (liga.net)

² Rozetka змінила назву через війну | Mind.ua

³ Страхова компанія «Zurich Insurance» відмовляється від логотипу з літерою «Z» через її асоціацію з війною проти України | Новини України – #Букви (bykvu.com)

Samsung прибрала літеру Z із назв своїх смартфонів. Йдеться про нові смартфони Samsung зі складним екраном. Якщо раніше пристрої називалися **Galaxy Z Fold3** та **Galaxy Z Flip3**, то тепер просто **Galaxy Fold3** та **Galaxy Flip3**¹.

Український колектив БЕЗ ОБМЕЖЕНЬ вирішив прибрати літеру Z з назви, оскільки її використовують окупанти. Тепер в гурту новий логотип.

Сергій Танчинець наголосив, що гурт змінив назву й тепер вона виглядатиме так: БЕЗ ОБМЕЖЕНЬ. Зараз ніхто не хоче мати те, що пов'язуватиме з окупантами².

Популярний український гурт MOZGI через російське вторгнення в Україну також вирішив видозмінити свою назву.

Зокрема, музиканти відкорегували логотип колективу³. Загалом, раніше колектив мав логотип MOZGI, втім керівництво прибрало літеру Z. Нині ж назва колективу писатиметься так: MOZGI.

Прикладів такого ребрендингу вже зараз є безліч. Так, Новоград-Волинська міськрада відмовилась від символу Z на великому і малому гербах міста. Відповідне рішення прийняли на сесії Новоград-Волинської міської ради у четвер, 31 березня. Із зображень малого та великого гербів міста вирішили забрати літеру Z, яка розміщувалась на золотому дзвоні у правій нижній частині та символізувала першу назву міста – Звягель⁴.

Група логістичних компаній ZAMMLER ще у 2022 році мала намір звернутися до міжнародних судів з позовом проти рф. Причина – використання літери Z на військовій техніці: символу, який з початку війни в Україні асоціюється з насильством і смертю. ZAMMLER ухвалила рішення подати позов проти рф до міжнародних судів про захист честі, гідності та ділової репутації. Вимоги наступні – компенсувати матеріальні та репутаційні збитки, завдані діями росії; заборонити використання товарного знаку, знищити виготовлені зображення товарного знаку. В логотипі української компанії літера Z використовується як окремий елемент для брендингу автомобілів, вивісок, сувенірної продукції та ін.⁵

¹ Samsung прибрала літеру Z із назв своїх смартфонів – Техно (24tv.ua)

² Гурт БЕЗ ОБМЕЖЕНЬ забрав з назви літеру Z через війну – АСС (acc.cv.ua)

³ Війна в Україні: MOZGI через літеру Z змінили свою назву – відео, фото – tsn.ua

⁴ Новоград-Волинський відмовився від літери Z на гербі міста – ZAXID. NET

⁵ Українська компанія позивається до росії через літеру Z. <https://yur-gazeta.com/golovna/ukrayinska-kompaniya-pozivaetsya-do-rosiyi-cherez-literu-z.html>

За словами співвласника ZAMMLER GROUP Віктора Шевченка, лише впродовж останніх 4 років у розвиток бренду інвестували понад 9 млн грн. Логотип Z з'являвся на нагородах компанії, сувенірній продукції, у пресі, на телебаченні. «Ми – українська компанія і всі 15 років існування на ринку це підкреслювали і цим пишалися. Працювали над побудовою бренду не тільки в Україні, а й за кордоном – маємо представництва у Польщі, Китаї та Казахстані. Скоро відкривається нове у Німеччині. Зараз вся ця робота з розвитку бренду звелася нанівець» – говорить Шевченко¹.

17 травня 2022 року відкрився 75-й Каннський кінофестиваль, який триватиме до 28 травня. Цьогоріч фестиваль має відчутний відголосок війни в Україні. Зокрема, захід стартував з фільму «Ріж» Мішеля Хазанавічуса, з назви якого прибрали літеру «Z», що зараз сприймається як символ російських окупантів².

Парламент Латвії підтримав поправку до закону, яка забороняє публічну демонстрацію символів Z та V. Аналогічне рішення прийняли у Естонії. За порушення цих правил передбачений штраф.

Наприкінці березня 2022 року уряд Німеччини ввів кримінальну відповідальність за використання символу Z на території Німеччини³.

Крім зазначених аспектів, є й інші, які стосуються прав інтелектуальної власності під час війни, зокрема, виникнення так званих воєнних торговельних марок, питання паралельного імпорту, піратства тощо.

5. Війна і паралельний імпорт

Після санкцій, які США та ЄС запровадили проти росії, окупанти почали шукати шляхи виходу з кризи. Однією з пропозицій став паралельний імпорт.

У науковій літературі паралельний імпорт найчастіше визначається як «реімпорт», тобто ситуація, коли товари, що експортуються в іншу країну, згодом постачаються назад до країни походження. Це можливо тоді, коли правоволоділець певного охоронюваного об'єкта інтелекту-

¹ Українська компанія позивається до росії через літеру Z | TradeMaster

² «Вони отримали меседж, що їм тут не раді» – Сінкевич про Каннський фестиваль та участь російських проєктів у ньому | Новини | Українське радіо (nrcu.gov.ua)

³ Заборона літери Z в Німеччині – в одному з округів ФРН не видаватимуть номери для авто з літерою Z – УНІАН (unian.ua)

альної власності або треті особи, що діють із його згоди, «... роблять і поставляють товари на зарубіжні ринки, а потім торгівці посередники купують їх за кордоном і реімпортують до країни походження. За умови, що ціни на такі самі товари в країні походження товару вище, ніж у зарубіжній країні, їх імпортують назад. На різниці цін торгівці посередники – так звані паралельні імпортери – отримують прибуток»¹.

Паралельний імпорт – це ввезення в країну і продаж оригінального товару зарубіжного виробника без його згоди.

Паралельний імпорт пов'язаний ще з однією категорією прав інтелектуальної власності – принципом вичерпання виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності, який полягає в обмеженні можливості правоволодільця використовувати належні йому права для перешкоджання подальшому обороту товарів, що містять відповідні охоронювані об'єкти, після їх правомірного введення до цивільного обороту. Подальший рух матеріальних об'єктів, у яких втілено технічні і художньо-конструкторські рішення, перебуватиме за межами патентної монополії.

Насамперед, про вичерпання прав може йтися лише стосовно прав на матеріальний носій об'єкта інтелектуальної власності; тобто, тільки щодо обігу «речових» примірників правомірно опублікованого твору (ч. 5 ст. 12 Закону України «Про авторське право та суміжні права»); екземплярів записаного виконання (ч. 6 ст. 38 Закону України «Про авторське право та суміжні права»), екземплярів фонограми (ч. 4 ст. 39 Закону України «Про авторське право та суміжні права»), екземплярів відеограми (ч. 4 ст. 40 Закону України «Про авторське право та суміжні права»). У п. 40 Постанови Пленуму ВГСУ № 12 від 17.10.2012 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» вказується, що правило про вичерпання застосовується лише до примірників твору, виражених у матеріальній формі: за інших форм вираження твору вичерпання права може і не відбуватися, зокрема, права на розповсюдження твору в мережі Інтернет².

¹ Євков А. М. Проблематика правового регулювання паралельного імпорту товарів, які містять об'єкти інтелектуальної власності, та вичерпання виключних прав у законодавстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія ПРАВО. Випуск 29. Том 1. С. 141 С. 140-144.

² Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: Постанова Пленуму Вишого господарського суду України від 17 жовтня 2012 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text>

Наступним важливим елементом характеристики вичерпання прав є введення матеріального носія (примірника) в цивільний оборот шляхом його відчуження, тобто, шляхом передачі права власності на такий примірник. І при цьому таке відчуження має бути правомірним, тобто, здійснюватися або самим правоволодільцем, або третьою особою за згодою правоволодільця (наприклад, на підставі ліцензійного договору). Так, згідно з ч. 5 ст. 12 Закону України «Про авторське право та суміжні права» принцип вичерпання прав застосовується до примірників твору, введених у цивільний обіг шляхом їх першого продажу. Однак цей термін «продаж», як правило, розуміється розширювально і, відповідно, підставою застосування норм про вичерпання прав вважається як продаж, так і інші способи відчуження матеріального носія відповідного об'єкта інтелектуальної власності. Характерним для принципу вичерпання є також те, що підлягають обмеженню ті майнові авторські права, які пов'язані з обігом матеріальних носіїв творів та об'єктів суміжних прав (насамперед майнові права, пов'язані з використанням матеріальних носіїв самим набувачем або наступним відчуженням цих матеріальних носіїв шляхом передачі права власності). Так, добросовісний набувач може використовувати лише речовий предмет – примірник твору (здійснювати правомочності власника: володіння, користування та розпорядження), але не може використовувати сам об'єкт авторського чи суміжних прав (як нематеріальний продукт) способами, що порушують права правоволодільця. Зокрема, неприпустимі публічне сповіщення, публічне виконання і т.д., оскільки дані способи використання збільшують число аудиторії, що сприймає, без пропорційного збільшення оплати правоволодільця¹.

Цей принцип знайшов втілення в законодавстві багатьох країн світу, у тому числі України.

Існують три концепції вичерпання прав на об'єкти інтелектуальної власності, а саме: національна, регіональна та міжнародна.

Згідно з національною (територіальною) концепцією виключні права правовласника на торговельну марку визнаються вичерпаними тільки при введенні відповідного товару в оборот всередині дер-

¹ Єсков А. М. Вичерпання авторських та суміжних прав: деякі умови застосування у практиці України, ЄС та США. International Scientific Journal "Internauka". Series: "Juridical Sciences". URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-10/>

жави. Навіть якщо товар неодноразово продавався за кордоном, його ввезення в країну, де діє національна концепція вичерпання права, можливе лише з дозволу власника торговельної марки.

Регіональний підхід до вичерпання прав передбачає, що введення товарів в оборот на території одного регіону (наприклад, у кожній із країн Європейського Союзу) призводить до вичерпання прав на подальший продаж таких товарів у будь-якій країні Союзу.

Відповідно до міжнародної концепції (вона застосовується, наприклад, в Японії) правовласник, продавши товар у будь-якій країні, втрачає право вказувати новим власникам, як розпоряджатися цим товаром надалі. Новий власник має право на свій розсуд переміщувати товар через кордони та вводити його в цивільний оборот на території інших країн.

Національний законодавець у частинах 2 та 4 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» розглядає імпорт та експорт товарів, на які нанесено знак для товарів та послуг, як окремі способи використання цього знака, які потребують згоди власника свідоцтва на знак для товарів та послуг.

Водночас однією із форм охорони зареєстрованої торговельної марки в Україні є внесення її до Митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності. Цей реєстр покликаний сприяти захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення через митний кордон товарів, що порушують права власників зареєстрованих (як за національною, так і за міжнародною процедурою) торговельних марок.

З внесенням змін до законодавства ще у 2020 році Україна придбала невизначеність в тому, чи діє у нас міжнародний або національний режим вичерпання прав, зробивши вибір у бік міжнародного. Зокрема, в українське законодавство імплементуються норми Регламенту (ЄС) № 608/2013 Європейського Парламенту та Ради від 12 червня 2013 року про митний контроль за дотриманням прав інтелектуальної власності. Так, на митному посту може бути призупинено оформлення товару тільки у випадку, якщо у інспектора виникне підозра, що даний товар є контрафактним.

У більшості країн світу законодавчо встановлений саме міжнародний принцип вичерпання прав, його головна мета – не допускати на ринок підроблені товари. А для реалізації «чутливих» товарів, які можуть нести небезпеку для здоров'я і життя людини в разі непра-

вільного транспортування або реалізації (фармацевтика, алкоголь, ПММ і тощо) запроваджується ліцензування і сертифікація. Тому в Україні виведені з міжнародного режиму вичерпання прав лікарські засоби та засоби захисту рослин, які мають відповідні сертифікати додаткової охорони.

Крім того, правовласник при внесенні інформації до МРОІВ зможе вказувати авторизованих експортерів/імпортерів. І якщо правовласник буде активно використовувати Митний реєстр – товар неавторизованих перевізників буде зупинятися.

Слід зазначити, що з 24 лютого багато компаній припинили ввезення товарів у росію. Причина – або фінансові санкції, або ембарго на товари, або токсичність російського ринку. Це мало негативні наслідки для російської економіки. Так, через вихід Renault з російського ринку в Ульяновську закритися завод Martur, який виробляв сидіння для французьких машин. Невідомою буде доля ще 19 підприємств в області, які працювали на цей конвеєр¹. Для вирішення цієї проблеми президент росії володимир путін підписав закон про паралельний імпорт, який фактично легалізував контрабанду на території країни-агресора. Тепер уряд рф може визначати перелік товарів, до яких не застосовуватимуть положення про захист виняткових прав. Тобто російські компанії можуть імпортувати товари без дозволу правовласників – переважно з компаній із західних країн. Раніше російський було затверджено перелік товарів, які можна ввозити в рф без згоди правовласників. До цього переліку внесли парфумерію, одяг і взуття, годинники, меблі, папір, різну техніку, транспорт, електроніку, метали, паливо. До списку додали продукцію багатьох брендів, зокрема техніку Apple і Samsung, автомобілі Chevrolet, Mitsubishi, Renault, Tesla, Toyota та інші². Паралельно з тим на російських сервісах з пошуку роботи з'являються перші вакансії спеціалістів з паралельного імпорту, в інтернеті з'являється реклама логістичних компаній, що спеціалізуються на паралельному імпорті товарів з ЄС.

Паралельний імпорт має безліч проблем. Часто закупівлі здійснюються маленькими партіями, тому ціни на товари вищі, ніж при гуртових продажах. Якщо потрібні великі партії, то треба самоту-

¹ Легалізована контрабанда. Паралельний імпорт працює в Росії вже сім місяців, хто допомагає Москві? | Економічна правда (epravda.com.ua)

² Путін затвердив паралельний імпорт у Росії – Korrespondent.net

жки налагоджувати маршрути. Така логістика буде нестабільною, довгою, дорогою і вимагатиме багатьох посередників. Це далеко не всі проблеми. Через лазівку паралельного імпорту на ринок легше потрапляє контрафакт. Без офіційної участі виробника важко відрізнити оригінал від підробки. Також виникає проблема із складною технікою. Зокрема, у росії не працюють деякі смартфони Samsung, які завезли паралельним імпортом, оскільки їх дистанційно блокують. Гарантію техніки тепер має забезпечити магазин, який за відсутності такої змушений продавати її з великою знижкою, що для нього є вкрай не вигідним¹.

Проблема паралельного імпорту для України полягає в тому, що якщо санкції не будуть суворішими і не охоплять більшу номенклатуру товарів, західні компанії можуть самі допомогти росіянам налагодити нові шляхи для паралельного імпорту. Зокрема, якщо виробники і не повернуться офіційно в рф, вони можуть організувати хаби в сусідніх країнах для потреб російського ринку. Таким чином, має працювати механізм вторинних санкцій.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що паралельний імпорт розрахований все ж таки для нормального стану регулювання суспільних відносин, але, коли йдеться про санкції, агресію, нехтування міжнародним правом, в такому разі мають бути запроваджені більш жорсткі санкції, зокрема, до тих дистриб'юторів, які намагаються їх обійти із застосуванням механізмів паралельного імпорту².

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторські права, війна, інформація, управління, обмеження авторських прав, ребрендинг, паралельний імпорт, санкції,

¹ Легалізована контрабанда. Паралельний імпорт працює в Росії вже сім місяців, хто допомагає Москві? | Економічна правда (pravda.com.ua)

² Харитонova О. І. Війна і паралельний імпорт. *Римське право і сучасність: реалізація і захист речових прав в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 25 трав. 2024 р.). За заг. ред.: Є. Харитонova, І. Давидової, В. Зубара. Одеса: Фенікс, 2024. С. 54-59.